

HISTÒRIA, ENGINYERIA I COMPROMÍS

Jaume Valentines-Álvarez
jaume.valentines.a@gmail.com

ROCA ROSELL, Antoni; COROMINAS SUBIAS, Albert (eds.) (2018) *Guillermo Lusa Monforte: Història, enginyeria i compromís*, Barcelona, Universitat Politècnica de Catalunya, Iniciativa Digital Politècnica, 565 pàgines, [ISBN: 978-84-9880-716-5]. Publicació en accés lliure a: <https://www.upc.edu/idp/ca/llibres/mestres>.

La Col·lecció “Mestres” de la Iniciativa Digital Politècnica dedica el seu tercer volum d’homenatges a una de les figures més respectades de l’Escola T. S. d’Enginyeria Industrial de Barcelona, institució de la que Guillermo Lusa Monforte va ser alumne, professor de matemàtiques i història de la ciència, membre del claustre, representant sindical, responsable acadèmic de la biblioteca, i agitador cultural fins a l’any de la seva jubilació, el 2008. La col·lecció, que va arrencar amb els volums dedicats als arquitectes i estudiosos de Gaudí Salvador Tarragó i Enric Tous Carbó, homenatja al “professorat de la UPC que després d’una llarga trajectòria acadèmica i també professional, vol aportar una darrera lliçó als lectors”, sense comptar que en aquest cas no en serà la última.

Prologada pel Director del Servei de Biblioteques, Publicacions i Arxius de la Universitat Politècnica de Catalunya, Dídac Martínez Trujillo, l’obra *Guillermo Lusa Monforte* la conformen tres capítols: això és, unes “Notas acerca de mi trayectoria personal y profesional”, de 75 pàgines, en diàleg amb dos capítols que recullen textos de diferents èpoques, disciplines i llengües (en castellà i català), de la seva autoria i seleccionats curosament per Antoni Roca Rosell i Albert Corominas Subias. En aquest sentit, tant el text autobiogràfic serveix d’aproximació al context històric dels textos seleccionats, com aquests darrers ens aprofundeixen en un ric itinerari acadèmic que ha tingut

una empremta significativa en les polítiques universitàries, l'ensenyament de les matemàtiques en escoles superiors tècniques i el desenvolupament de la disciplina d'història de la ciència i la tecnologia a Catalunya al llarg de més de quatre dècades (tot plegat, resultant en una prolífica obra, tal i com queda reflectida en la exhaustiva bibliografia final recollida per Montserrat Ramon Valls i Laia Alonso Cortina).

El primer capítol, doncs, recorre les geografies físiques, intel·lectuals i emocionals de l'autor des del seu naixement a la Donostia de postguerra. Lusa ens explica com, en el sinus d'una família republicana, va adquirir en silenci el sentiment antifranquista, el cuquet de la tradició del lliure-pensament, la passió bibliòfila per la cultura clàssica francesa dels enciclopedistes i pels volums de divulgació científica de l'editorial Labor, i una certa idea d'emancipació social pel coneixement científic i la innovació tecnològica, des del càlcul infinitesimal a la nanotecnologia, que el conformaria ja a inicis de segle XXI com el que podríem anomenar un dels últims fills del racionalisme il·lustrat a la nostra disciplina: "Llibertat, Igualtat, Fraternitat", exclamava al final del discurs pronunciat al sopar organitzat per l'Associació Sabadell per la República el 2004.

Amb la seva ploma elegant i àgil deutora també –com ell mateix testimonia– de *El tigre de la Malasia* d'Emilio Salgari i de *Las travesuras de Guillermo* de Richmal Crompton, Lusa relata les seves experiències juvenils a Madrid, les seves primeres relacions amb el partit comunista i la seva marxa forçada cap a Barcelona per la participació a la Federación Universitaria Democrática Española. Ja a l'Escola d'Enginyeria Industrial de Barcelona, va esdevenir part activa del moviment estudiantil d'oposició al sindicat falangista SEU, per –una vegada titulat– integrar-se en el moviment de professors no numeraris de la mà de Josep Ferrer Llop, que esdevindria rector de la universitat posteriorment. Aquests primers anys tindrien un ressò innegable en els càrrecs universitaris i sindicals que Lusa va exercir després de la mort del dictador, en particular en el Sindicat d'Ensenyament de CCOO, com se'n desprèn de la lectura de la secció final de les "Notas sobre mi...", dedicada a "Más sobre mi compromiso político y sindical (des de 1975)".

El capítol tercer, "Escrits sobre política i política universitària", reuneix alguns textos cabdals per a comprendre aquesta trajectòria posterior a 1975. Els textos s'endinsen en diversos temes, que van des de la reorganització de la universitat, l'acció sindical universitària, les polítiques d'ensenyament tècnic de CIU, o el procés de creixent mercantilització i productivisme acadèmic

que ja s'albirava a la dècada de 1990, fins a les lluites per a la memòria que han transcendit l'àmbit escolar (per a arribar a peu de carrer a Sabadell, ciutat on Lusa va viure gran part de la seva vida). Aquests textos són "Acción sindical en la universidad" (1978), "Preámbulo no nato a los estatutos de la UPC" (1985), "Notes disperses al voltant del panorama universitari" (1996, amb Albert Corominas Subias), "*Laudatio* de la resistència antifranquista, personificada en Gregorio López Raimundo, Maria Salvo Iborra y Agustí de Semir Rovira" (2004), "Glosa de la Segunda República" (2004), i "Carrer de la República" (2016). El capítol està editat i prologat pel mateix Corominas, qui recentment ha rebut un homenatge en motiu de la seva jubilació, organitzat per un conjunt d'amistats (entre ells, Guillermo Lusa Monforte, company de lluita des de que va posar un peu a l'escola d'enginyeria de Barcelona; l'acte, titulat "El menyspreu del coneixement", està disponible a la pàgina de *youtube* del Laboratori Innovació i Suport Audiovisual, https://www.youtube.com/watch?v=mdW_uoAwE24).

Tornant al primer capítol, les seves seccions centrals (especialment, "Mi trayectoria en el ámbito de la historia de la ciencia y de la técnica") són uns apunts per a una història de la institucionalització de la història de la ciència i de la tecnologia a Catalunya, que està per escriure i que haurà d'oferir llum a aquells projectes de recerca que vulguin estudiar les interaccions entre cultures polítiques i científiques als anys de l'anomenada Transició i posteriors. Altres autobiografies d'altres protagonistes també en seran valuoses, com la ben recent d'un vell conegut seu, Horacio Capel (*Azares y decisiones: Recuerdos personales*, publicada per Ediciones Doce Calles). Des de 1977, Lusa va estar al darrere d'iniciatives claus en la vida d'aquesta disciplina: el grup de formació "autodidacta" en història de la ciència a la Universitat Politècnica, creat aquell any (i esperonat conjuntament amb Eusebi Casanelles, Santiago Riera i Antoni Roca Rosell, i del que Lusa es va encarregar de la temàtica "Revolució Científica"); el seminari permanent d'història de les matemàtiques des de 1983 i la col·laboració interuniversitària posterior amb el seminari de García Doncel; la integració de la història de la ciència en els currículums obligatoris de l'enginyeria industrial el 1987, que va significar un *boom* fugaç sense precedents en la contractació de docents en aquest camp (integrant membres com Francesc X. Barca, Carles Puig, Àngel Calvo i Agustí Nieto-Galan); la creació de la Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica, el Centre de Recerca per a la Història de la Tècnica, la revista *Quaderns d'Història de l'Enginyeria* i la Càtedra UNESCO de Tècnica i Cultura al llarg dels anys 1990,

juntament amb la constitució de xarxes internacionals amb Portugal i França al voltant d'André Grelon; i el desenvolupament del conjunt de projectes ministerials dedicats a l'estudi de la tecnologia i el patrimoni industrial, així com el programa de documentació i anàlisi del Memorial Democràtic a la UPC, ja al segle XXI.

El capítol segon, "Escrits i intervencions sobre història de la ciència i de la tècnica", posa a l'abast algunes de les comunicacions i escrits breus més rellevants d'aquest llegat historiogràfic (alguns de difícil accés), deixant altres de ben significatius al calaix per la extensió o per la necessitat de selecció – especialment, la seva obra magna, *Documentos de la Escuela de Ingenieros Industriales de Barcelona*, de la qual Robert Fox va escriure al *British Journal for the History of Science* que feia de "the Barcelona [Industrial Engineering] school one of the best-documented of all nineteenth-century institutions of technical education" (2005) i que ha proveït a l'investigador donostiarra de molts motius d'orgull corporatiu i d'alguna decepció confessada (per exemple, al descobrir que aquesta escola havia albergat quinta-columnistes i sabotejadors durant la Guerra Civil).

Aquest llarg capítol es divideix en tres parts, editades en aquest cas pel seu més antic i estret col·laborador en el camp d'història de la ciència i de la tècnica des de 1977, Antoni Roca Rosell. La primera part, "Intervencions", fa palesa les lentes, però contínues passes de la institucionalització de la història de la ciència i la tècnica a la Universitat Politècnica de Catalunya, a través dels textos "Historia de la ciencia y de la técnica en las escuelas técnicas" (1980), "Seminario Permanente de Historia de la Matemática" (1984), "Prólogo al libro *Las raíces del cálculo infinitesimal en el siglo XVII*" (1992) i "Prólogo al libro *Arquímedes. El método relativo a los teoremas mecánicos*" (1993), ambdós llibres del membre del citat seminari, Pedro M. González Urbaneja. Tanquen aquesta part un text de vindicació de la disciplina en la formació integral dels estudis d'enginyeria, i un altre de reconeixement de l'obra de Manuel Sacristán: "La Cátedra UNESCO de Técnica y Cultura de la UPC. Memoria" (2002, inèdita), i "Glosando una encrucijada: de la filosofía de la ciencia a la política de la ciencia" (2005).

La segona part, "Matemàtiques a l'enginyeria", és un compendi del que ha estat una de les contribucions més notables de Lusa a la història de la ciència des d'inicis de la dècada de 1980, això és, l'estudi del paper de les matemàtiques en la instrucció de l'enginyeria industrial (complementa aquesta part un estudi sobre el pensament de Balmes entorn de les matemàtiques

i la industrialització). El compendi el componen “Evolución histórica de la enseñanza de las matemáticas en las escuelas técnicas superiores de ingenieros industriales» (1982), “Contra los titanes de la rutina. La cuestión de la formación matemática de los ingenieros industriales (Barcelona 1851-1910)” (1992), “Paulí Castells i Vidal (1877-1956). Els artefactes mecànics de càlcul” (1995), “Laur Clariana i Ricart (1842-1916). L’assimilació de la matemàtica del segle XIX” (1995, amb Santiago Garma Pons), “Balmes: las matemáticas del industrialismo» (2000), i “Debates sobre el papel de las matemáticas en la formación de los ingenieros civiles” (2012).

La part final, “Història de l’enginyeria”, és una tria de tres textos sobre enginyeria química, elèctrica i industrial, i la seva relació amb els cossos professionals de l’estat: “Ciència aplicada i industrialització a Catalunya. Les aportacions de J. Roura (1797-1860)” (1997, amb Antoni Roca Rosell), “La Escuela de Ingenieros Industriales de Barcelona y la introducción de la electricidad industrial en España (1872-1899)” (2002), i “Cuerpos facultativos del Estado versus profesiones liberales: la singularidad de la ingeniería industrial” (2007, amb Manuel Silva Suárez).

En conjunt, el llibre *Guillermo Lusa Monforte: Història, enginyeria i compromís* ens aproxima a aquesta figura, entranyable i lletraferida, racionalista i anti-capitalista, enyorosa del Segle de les Llums i la II República, que té l’Himne de Riego en el to trucada al seu mòbil i “gotes de sang jacobina” a les seves venes (parafraçant al seu respectat Antonio Machado). I ho fa a través de retalls de la seva vida, del seu pensament polític, i de la seva obra científica: una obra que necessàriament avui s’ha de llegir en el seu context històric i historiogràfic, de la qual els que hem estudiat la història de l’enginyeria a Catalunya en som deutors, i que és cabdal per a entendre el significat de la ciència en les cultures polítiques de la Transició i la creació de la disciplina d’història de la tècnica a Catalunya.